

RECENZII ȘI CONSEMĂRI

CZU 821.135.1.09=135.1

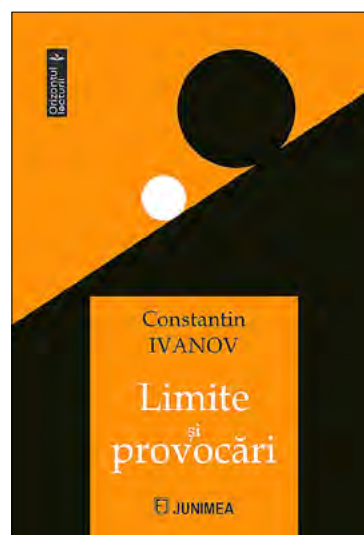
PROVOCAREA TEXTULUI ȘI DISCIPLINA INTERPRETĂRII

*Ivan PILCHIN,
scriitor, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova*

Volumul de exegeze critico-literare *Limite și provocări* (Iași: Junimea, 2025) de Constantin Ivanov vine, în linii mari, în continuarea și în completarea studiului său monografic consacrat reprezentărilor răului în literatură (editat, în anul 2023, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași).

Studiile, eseurile, cronicile și recenziile care fac parte din acest volum demonstrează preocuparea cercetătorului de fenomenul literar în legătură cu problemele/dilemele etico-morale și/sau cele filozofico-teologice. Literatura privită ca manifestare a unor reprezentări ale binelui și ale răului (în construcția personajelor, în structuri narative, intenții moralizatoare, în relația dintre ficțiune și realitate, stil și limbaj) se deschide astfel ca un vast domeniu de studiu cu valențe inter- și transdisciplinare.

O altă fațetă a lucrărilor incluse în acest volum este consecvența (ce poate fi văzută și la nivel de titluri) cu care este urmărit fenomenul literar prin prisma unor asemenea forme de discurs artistic ca alegorie sau parabolă și a unor asemenea categorii ca verosimilitate, mimesis, fantasticul literar, ironie, onirism, construcții simbolice. Explorarea acestor categorii/instrumente/procedee în raport cu aspectul reprezentărilor etico-morale ale unei opere literare (din perspectiva teoretică și/sau prin interpretare aplicată) pune în lumină valoarea umanistă a creației literare, efectul pe care

opera este intenționată și/sau poate avea asupra receptorului, dar și complexitatea hermeneutică a materiei textuale.

În demersul său filologic, Constantin Ivanov demonstrează atât coerența logică a argumentelor, cât și stăpânirea sigură a aparatului terminologic. În acest sens, impulsul exegetic profesional, care urmărește strictețea metodologică a cercetării, condiționează stilul unei scriituri ce mizează pe formulări precise, pe definiții raționale ale elementelor produsului literar, pe formule capabile să devină piese dintr-o ecuație/demonstrație hermeneutică.

Pe de altă parte, metoda exegetică care încearcă nu doar să aducă opera analizată la suma unor componente clasificabile, dar și să contureze câmpul sau grila de interpretare, poate fi înțeleasă ca acea *limită* convențională ce își lărgeste orizonturile de aplicare odată ce se confruntă cu *provocarea* unei creații libere de convenții. Această situație a actului interpretativ între limita instrumentarului de măsurare a unui organism estetic, pe de o parte, și nevoia de a urmări legitățile, paradigmele sau mutațiile universurilor literare posibile, pe de altă parte, stimulează încercările cercetătorului de a găsi o optică de investigație potrivită unui text sau altul. De aici, privirea cercetătorului este îndreptată fie spre un detaliu particular (procesul literar, formulă stilistică, personaj), care proiectează o perspectivă nouă asupra întregului, fie spre profilul sintetizator al operei/fenomenului (fără a intra în amănuntele conținutului, a tipologiei personajelor etc.), care ghidează lectura și interpretarea în detaliu.

În general, problema limitei este recurentă în volumul de față. De cele mai multe ori, conceptul apare într-o legătură directă sau indirectă cu răul. De exemplu, în cazul conturării unui aparat de investigație noțională și fenomenologică a răului prin prisma „substratului” religios: „Prima serie de raționamente sau atitudini logico-mintale pe care le vom analiza sunt cele ce au un substrat religios și derivă, de cele mai multe ori, din relația omului cu transcendența. Chiar dacă această relație depășește arbitrar capacitatea de a fi înțeleasă, ea devine, în cazul de față, principiul care va dicta limitele unei cercetări a problematicii răului. Limite despre care se știe că sunt inerente condiției umane” (p. 76, *Problema răului în scrierile areopagitice*). Sau în cazul afirmării unor modele morale, a unor lecții de viață, de rezistență umană în calea regăsirii sau salvării de sine: „Și totuși, răul poate fi învins, iar limitele lui pot fi depășite” (p. 160, *O carte despre răul fizic și despre fericirea de a-l învinge*).

Efortul exegetic al cercetătorului este fundamentat pe o erudiție specifică unui profesionist al domeniului umanistic, pe stăpânirea unui limbaj filozofico-literar asumat, dar și pe un interes și deschidere spre o largă paletă a creației intelectuale și literar-artistice: de la scrierile cu caracter teologic a Antichității târzii, până la romanul american contemporan, de la literatura română clasică până la fenomenul literar basarabean de după 1990 și literatura română postdecembristă și postdouămiistă, de la ficțiune la nonficțiune.

Parcurgând compartimentul cronicilor și recenziilor, de exemplu, urmărim anumite constante ale selecției textelor pentru lectură și comentariu, dar și unele recurențe tipologice ale fenomenului interpretat. Astfel, tabloul lumii, aproape în toate cazurile, este o reprezentare a lumii moderne „cu dilemele sale existențiale și cu derapajele sale morale” (p. 103), „guverdate de violența răului” (p. 107), „o lume stranie, o lume ce iese din tiparele normalității” (p. 111), „ce depășește cadrul normalității” (p. 117), ajunsă „la limita nebuniei, o lume care intră treptat în disoluție” (p. 119), „o lume ajunsă în derivă și lipsită de substanță, în care individul este lipsit de afecțiune și nevoit să-și caute «alinare» în experiențe anormale” (p. 123).

Îndreptarea atenției spre latura monstruoasă a lumilor posibile din literatura contemporană vine, se pare, și dintr-un angajament uman, nu doar profesional al cercetătorului, de a înțelege și, în cazul în care este posibil, de a găsi o soluție intelectuală în confruntarea cu răul în diversele sale forme de manifestare (o muncă sisifică, reflectată sugestiv și în ambivalența grafică a designului de copertă, elaborat reușit de către Ionuț Broștianu). De aici, probabil, și o încercare de a identifica (urmând, de cele multe ori, logica textului comentat) o pistă de salvare, de speranță în forma unei concluzii ce extrage potențialitatea unei renașteri, echilibrări, vindecări: „Acea lumină abundentă de la final de roman, care ar putea fi chiar acea lumină primordială, care absoarbe totul într-un singur punct pentru a putea izbucni cu și mai multă forță” (p. 110); „Astfel, reconstituită (recreată) o nouă lume, o lume magică și fascinantă, atât datorită forței cuvântului scris, cât și datorită capacității de regenerare a naturii” (p. 115); „Acolo unde dezumanizarea a pus stăpânire, va apărea și forța necesară pentru ca umanul (binele) să se producă din nou” (p. 128).

Încercarea de a arăta ceea ce opera, întâi de toate, este, și apoi de a argumenta demonstrația sau ecuația logică în baza deducției

sau inducției, se încadrează, la Constantin Ivanov, în ceea ce am putea numi convențional drept „realism exegetic”, augmentat cu un soi de „optimism ontologic”, în care normalitatea poate lua loc anormalității, binele să neutralizeze (să fie mai productiv decât) răul, înțelepciunea să suprime prostia etc. Interesant și demn de toată atenția este efortul cercetătorului de a pune în discuție problema răului în relație cu libertatea (unul dintre conceptele-cheie ale lucrării). În eseu „Limbajul religios și exprimarea liberă”, caracterul dogmatic al discursului religios, scrie Constantin Ivanov, „nu trebuie să fie în dezacord cu principiul general acceptat al fiecărui individ în parte. În caz contrar, ar fi totuna cu atentarea la viața privată” (p. 91), și poate fi echilibrat prin libertatea limbajului religios, care „permite respectarea pluralismului de opinii și a libertății de gândire, principiu înscris în rândul celorlalte libertăți importante” (p. 97). Pe de altă parte, în recenzie la cartea „Imaginarul” de Jean-Jacques Wunenburger, ideea de libertate revine în legătură cu fenomenul imaginarului. Ambivalența imaginarului, „ce poate fi atât o sursă a răului, cât și «un mijloc de îmbogățire interioară a omului»”, îi oferă lui Constantin Ivanov ocazia de a concluziona că „imaginarul ar fi, în același timp, și o expresie a libertății umane” (p. 133). Această legătură dintre conceptele de libertate, rău, limită, verosimil, imaginar și/sau reprezentare artistică se constituie într-un cadru conceptual (menționat/tătonat și cu alte ocazii) pentru studiile de perspectivă, conturează o direcție de cercetare situată, așa cum spune și cercetătorul, la intersecția literaturii și a antropologiei culturale (p. 135).

Cartea lui Constantin Ivanov este o invitație la un dialog exegetic, la o mai bună conturare a hărții literare și intelectuale din spațiul limbii române pe probleme de iconografie literară, hermeneutică, studii umanistice interculturale și interdisciplinare. Ea consemnează, pe de altă parte, și o etapă a devenirii exegetice, confirmă și consolidează experiența unui cercetător format, bine orientat în probleme de teorie și critică literară. În sfârșit, ea trasează liniile magistrale pentru studiile de viitor, pregătește terenul conceptual și factologic pentru studii fundamentale, de utilitate atât științifică, cât și spirituală.